

SÁNDOR Zsuzsa

Időtriptichon, avagy polikromatikus téridő örvények

A frissen megjelent művészeti könyvek közé tartozik a Stark István művészetét bemutató *Időtriptichon* című kiadvány, amelynek értékét tovább növeli, hogy a zempléni régióban egyedülálló, magyar-angol kétnyelvű, agyalakú, keményítáblás, testes reprezentatív albumról van szó.¹

Stark István sokoldalú művész: festő és grafikus, fotó- és videóművész, természetművész és performer (és a felsorolás talán még így sem teljes). Honlapján az alkotásait nyolc területi kategóriába sorolja: festmények, grafikák, elektrográfiák, merített papír, fotók, videófilmek, performance, természetművészet. Tartalmi-szemléleti szempontból szintén sokrétű. Szakmai önéletrajzában olvashatjuk: „A főiskolai évek alatt főleg figurális sorozatokat festettem, a klasszikus művészet festőinek értékeit tanulmányoztam. Tanulmányaimban fokozatosan haladtam elsősorban színelméleti, színpszichológiai irányokat keresve.”² A képzőművészeti főiskola után ez az irány a hullámrezgéseket vizsgáló sorozatában valósult meg, ahol az alapozásba kevert mikroméretű színes üveggyöngyökkel ért el különleges, belülről sugárzó hatásokat. Életművének harmadik nagy szakasza szívbetegségéhez kötődik, amely alkotó gondolkodását megváltoztatta.

Így fogalmaz erről a váltásról: „...abban a pillanatban éreztem, hogy nekem itt most ez a téma (...) Az érlelés során eljutottam oda, hogy már nem szíveket ábrázolok, hanem azt az érzékeny érhálózatot, amely igazából az embert, mint biostruktúrát jellemzi.”³

Életének nagy periódusairól – élettriptichonjának lapjairól – Bárdosi József művészettörténész írt jelentős tanulmányt *Időtriptichon* címmel, amely a könyv első egysége, és egyúttal a teljes kiadvány címét adja. A mintegy félszáz oldalas írásmű fejezetei: *Vándorévek (1978–82) és klasszikus műfajok (1982–1990)*; *Rezgések, hullámok (1998-tól)*; *Szívdobbanások* – vagyis megegyező azzal, ahogyan tartalmi szempontból a művész tagolja saját munkásságát. Magával az időtriptichon elnevezéssel és a triptichon nem hagyományos értelmezésével Bárdosi a harmadik fejezetben foglalkozik. Mint írja: „egy idősebb, több korszakkal rendelkező művész munkáit (korszakait) már egymással is össze kell vetni, mint ahogy ebben a harmadik fejezetben teszem. A triptichon szó hallatán három – térben – egymás mellett álló képre gondolunk. Három egymás mellett álló kép valóban alkalmas az összehasonlításra, azonban egy életmű az idő-

ben bontakozik ki, azaz idő-triptichont alkot. Az idő-triptichon egymás után kibontakozó, összefüggést mutató részeit a tézis, antitézis és szintézis kifejezésekkel jelöljük (...) Stark két korábbi, cca. tizenöt- tizenöt éves korszaka (...) a szív-képek dobbanásában érnek össze, mi több, a szív-képek szintézisében kapnak értelmet.”⁴ Ez a dinamikus és filozofikus megközelítés igencsak találó – és persze elgondolkodtató. Minden művész (és minden ember, és egyébként minden dolog) az időben folyamatosan változik. Az ember nemcsak biológiailag, hanem mentálisan is, s a mentális változások szemléleti-gondolkodásbeli (azaz a világlátásra vonatkozó) változásokat jelentenek, ezek pedig tartalmazzák az alkotó gondolkodást és végül magában az alkotó tevékenységben, illetve annak (fizikailag is) megvalósult végkifejletében az elkészült alkotásban érhetőek tetten. Ez akkor is áll, ha a mű nem hagyományos módon materializálódott, hanem a fotóra jellemző „black box”-ban⁵ vagy a számítógép virtualitásában és klónozásában⁶ létrejött alkotásokról van szó. Ilyen technikai képeket Stark István is készít fotói, videói és elektrográfiái révén – amint azt HAász Ágnes kifejti a könyvbéli tanulmányában, illetve láthatjuk a művész alkotásait bemutató nagy fejezetben. Ha pedig belegondolunk, hogy alkotó (és általában a tevékeny) embernél a mentális változások sem „maguktól” jönnek létre, hanem a folyamatosan végzett alkotótevékenységgel kölcsönös egymásra hatásban, akkor akár centrálisan örvénylő összefüggésrendszert láthatunk. Az idő előre haladtával egymásból következő, egymásra és egymásból építkező gondolkodást és a részbeni átfedéseket,

visszatéréseket. Lehet, hogy talán nem is időtriptichonról, hanem polikromatikus téridőről beszélhetünk, amely állandó örvénylésben öleli fel Stark művészetét. Legalábbis én így gondolom. Bárdosi József azonban művészettörténészként ilyesfajta komplexitásnál tágabbra nyit tanulmányában. Mindhárom fejezetben nemcsak a kortárs művészeti irányzatokba (mint a neoavantgárd, a neokubizmus vagy az Új szenzibilitás) és történelmi-politikai kontextusokba helyezi Stark művészetét, hanem távoli és váratlan technikai, kulturális és művészettörténeti átkapcsolásokkal dolgozik (mint a holdutazás, egy Petőfi költemény, vagy mint Leonardo, Rembrandt művészete, a bizánci vagy a barokk festészet), valamint merész átváltással művészetelméleti írásokra (például Panofsky Eyck fivérékkel is foglalkozó, a perspektíváról és a flamand festészetéről írt tanulmánya) hivatkozik. Így Bárdosi József Stark Istvánról írt tanulmánya egyúttal sajátosan áramló szellemi kalandozássá válik.

A könyv alapszerkezete kettős: az elsőben a művészetelméleti (jobb híján használom most ezt a szót) írásokat, míg a másodikban a Stark István munkásságát bemutató képanyagot találjuk. A Bárdosi tanulmány után még három szöveget olvashatunk. Ezek: *Szívügyek – Kortársak írásai*, benne Podlovics Éva érzelmekkel és érzésekkel telített gondolatai, Vass Tibor egyedülálló „vasstibis” szövege, Farkas Viola kiállításmegnyitója⁷ és feLugossy László *Halál komolyan* című írása; aztán *Természetművészet – Szombathy Bálint írásai*, amellyel kapcsolatban sajnálom, hogy a *Királyok széke* című monumentális és nagyszerű alkotásról sem a róla szóló tanulmányban,

sem a könyv képgyűjteményében nem található igazán élvezetes fotó (mert a képanyagból kimaradt, a kisméretű fotókon pedig eltakarják a szoboravatáson résztvevők); végül *Elektrográfia – HAász Ágnes írása*.

A továbbiakban csak HAász Ágnes írását mutatom be. Starkot „újító szándékú” művésznek nevezi, aki „szüntelen megismerési, kutatási vágytól hajtva alkot”.⁸ Pár oldallal később így ír: „a magyar digitális művészet egyik legjelentősebb alakja, aki olyan tájakra viszi el a nézőt, ahol ismeretlen virtuális világokba enged betekintést.” Stark István ízig-vérig 21. századi művész. Elektrográfiai (és videói) természetüknél fogva *művészi technikai képek*, az emberi érhálózatról alkotott művészi monotípiáinak pedig előképei az *orvosdiagnosztikai tudományos technikai képek*. Nagyon szép, kiérlelt bizonyítékai annak a művészeti változásnak, amelyet Gyenes Zsolt a témáról szóló egyik írásában fogalmaz meg (amely a saját elektrográfiai alkotásainak bemutatásához készült). Szerinte „a huszadik század első fele a fény évszázada volt. A második fele a technikai képfajták expanzióját hozta (...) a DJ-k és a VJ-k remix technikáját elirigylve ’újrahasznosítjuk’, újakeverjük az információkat. Ezt előtérbe helyezett non-lineáris jelleű gondolkodásunk segítségével tesszük. A posztmédiá esztétika a szoftverre helyezi át a hangsúlyt és elveti a médiumok szerinti kategorizálást, ’rendrakást’.”⁹ Itt kell megemlítenem, hogy Stark István legtöbb elektrográfiájával a Magyar Elektrográfiai Társaság kiállításain találkozunk, hiszen a társaság tagja.¹⁰

A könyv utolsó nagy egysége a *Kiállítás, performance, képek* címet viseli.

Híven a művészeti albumok műfajához, mintegy a terjedelem felében, kb. száz oldalon át nagy képeket látunk. Stark István pályáját számos egyéni és csoportos kiállítás jelzi, ezek megnyitóról láthatunk fotókat kollégái és barátai körében, illetve egy-egy állókép erejéig bepillantunk performance tevékenységébe. Majd a korábbi fejezetek sorrendjében lapozgathatjuk alkotásainak reprodukcióit – szemlélődve és eltűnődve a látottakon.

Minden könyv akkor mutatja meg magát, amikor az olvasó (aki itt most műbefogadó néző is) kezébe kerül. Azonban egyfajta utóéletét jelentik (vagy éppen hogy az előéletének részét?) a könyvbemutatók. A könyv első bemutatója a Miskolci Galériában zajlott a művész *Időtriptichon* című kiállításának finisszázsaként.¹¹ Ugyancsak bemutatót szervezett a művész és a szerzők a Tokaj-Hegyalja Egyetemen 2022. február 17-én. Ott készült a Hegyalja Televízió interjúja Stark Istvánnal. Ebben a következőképpen vall művészeti albumának elkészítéséről: „Amikor egy ilyen könyvet elkezdünk szerkeszteni, akkor az történik, hogy akiről szól a könyv, az önmagát is elkezd kutatni (...) Ez egy nagy munka volt, több mint egy évig tartott, és tele van olyan dolgokkal, amelyek arról szólnak, hogy az ember megismeri saját magát egy teljesen más aspektusból (...) teljesen más szempontból lát mindent...”¹²

A Stark István művészetéről szóló könyv maga is műalkotás. Különösen érdemes ezt hangsúlyoznunk, mivel a megvalósításban maga a művész többféle szálon részt vett. A könyv fejezeteit – a magyar-angol kétnyelvűséghez

igazodva – szembenyíló kettős oldalak választják el, amelyek más-más színűek. A tanulmányok különálló képes és szöveges oldalakból állnak, ez utóbbiak szintén magyar-angol kéthasábos tördelésűek. A szöveges oldalakkal szemben általában kisebb képméretetek találhatók, azonban az utolsó egységben a művek és a kiállításdokumentáló fotók a teljes oldalszélességet kitöltve, reprezentatív hatással jelennek meg. Jó minőségű papíron, igényes grafikai szerkesztésű, magas szintű nyomdatechnikával készült kiadvány.

Az *Időtriptichon* című könyv valóban műalkotás és mint ilyen, egyben analóg kép (mivel kinyomtatva megjelent és tárgyi valójában is képekben értelmezzük) és technikai kép (mivel digitális fájlként címlappal és könyvoldalakra tördelve létezik). Flusser szerint „a technikai képpel szemben analfabéták maradunk”, amíg a rejtett kódolás megvilágítását el nem végezzük. Ezt az értelmező mozzanatot nagyon fontosnak tartja, mert „mindenhol megfigyelhetjük a technikai kép mágiikus ígését: ahogyan az életet mágiával tölti fel, ahogy ezeknek a képeknek a funkciójában élünk meg, ismerünk meg, értékelünk és cselekszünk dolgokat.”¹³ Ezekkel a flusseri gondolatokkal kívánok Stark István könyvének lapozgatásakor magához a könyvhöz, ezen belül pedig nemcsak a technikai képeihez, hanem minden alkotásához örömteli és elgondolkodtató „dekódolást”.

Jegyzetek

- 1 Stark István (szerk.): *Időtriptichon*. Széchenyi Művésztelep Alapítvány, h.n. [Gyermely], é.n. [2022] 216 o. ISBN 978-615-01-2726-2
- 2 Stark István honlapja = <https://starkistvan.hu>. Megtekintés: 2022.03.29.
- 3 Interjú Stark Istvánnal, Hegyalja Televízió, Sárospatak = https://www.youtube.com/watch?v=EALMKcn38HY&ab_channel=HegyaljaTelevizio, 9:21 – 9:45 Megtekintés: 2022.03.30.
- 4 Stark István (szerk.): *Időtriptichon*, i. m. 42. o.
- 5 Vilém Flusser: *A fotográfia filozófiája*. Tartóshullám – Belvedere – ELTE BTK, Budapest, 1990 [1983]. = <https://www.artpool.hu/Flusser/flusser.html#foto>. Megtekintés: 2007.10.24.
- 6 Peter Weibel: *The Intelligent Image*. 2007. = <http://www.c3.hu/scca/butterfly/Weibel/synopsis.html>. Megtekintés: 2008.02.07.
- 7 Farkas Viola: *Időtriptichon*. Stark István kiállítása elé. Elhangzott a Miskolci Galériában Stark István kiállításának megnyitóján, 2021. július 9-én. = <http://www.spanyolnatha.hu/archivum/2021-3/97/papir-vaszon-deszka/idotription-br-stark-istvan-kiallitasa/5453/>
- 8 Stark István (szerk.): *Időtriptichon*, i. m. 96. o.
- 9 Gyenes Zsolt: *A technikai képről (közel tíz évvel az ezredforduló után)*. In: Sándor Zsuzsa (szerk.): *Technikai képek*. Felsőoktatási Vizualis Nevelési Kollégium, Budapest–Sárospatak, 2008. 8. o.
- 10 Magyar Elektrográfiai Társaság (MET) honlapja = <https://www.computerart.hu/>
- 11 Miskolci Galéria, 2021. október 2. Stark István *Időtriptichon* című kiállítása, finisszázsa. = <https://www.miskolcigaleria.eu/stark-istvan-idotription/>
- 12 Interjú Stark Istvánnal, i. m. 1:21 – 2:22
- 13 Vilém Flusser: *A fotográfia filozófiája*, i. m.

